

UDK 821.163.6.09:028

Mateja Pezdirc Bartol

Filozofska fakulteta v Ljubljani

RECEPCIJA TREH KRATKIH ZGODB MED BRALCI Z RAZLIČNIH RAVNI ŠOLANJA

Naše razumevanje pri branju besedila je določeno z najmanj dvema dejavnikoma: na eni strani imamo besedilo, ki posreduje določeno vedenje in usmerja naše razumevanje s svojo strukturo in besedilnimi kodi, na drugi strani pa imamo bralca, ki ni nevtralni pasivni sprejemnik, temveč je družbeno in zgodovinsko določen, branje pa usmerjajo tudi njegove individualne, specifične značilnosti. Namen raziskave je bil ugotoviti razlike in podobnosti v recepciji treh kratkih zgodb med bralci z različnih ravni šolanja in z različnim književnim znanjem, in sicer v odnosu in motivaciji za branje, književnih interesih, všečnosti zgodb, vrednostnih sodbah ter razumevanju in interpretaciji.

In reading a text, our comprehension is determined by at least two factors: on the one hand there is the text, which relates particular knowledge and directs our understanding with its structure and textual codes; on the other there is the reader, who is not a neutral, passive receiver, but is socially and historically defined, while his reading is also directed by his individual, specific characteristics. The purpose of the study was to find the differences and similarities in the reception of three short stories between readers with various levels of education and with various literary knowledge, i.e., in their attitude and motivation for reading, literary interests, appeal of the stories, evaluative opinions, and understanding and interpretation.

Ključne besede: recepcijska estetika, bralec, kratka zgodba, empirične raziskave

Key words: reception aesthetics, reader, short story, empirical studies

1 Teoretična izhodišča

Razvoj poststrukturalizma je v literarni vedi zaznamoval prehod od razumevanja literarnega besedila kot zaprte celote s točno določenim pomenom, ki ga dešifrira literarni znanstvenik, k razumevanju literarnega dela kot odprte tvorbe z množstvom pomenov, ki jih nikoli ne moremo razložiti do konca (Virk 1999: 117–122, Juvan 2000a: 100–104). Recepcijska estetika in teorija bralčevega odziva sta smeri literarne vede, ki sta bralca vzeli kot središčno kategorijo svojega raziskovanja, saj razumeta literarno delo kot izvir najrazličnejših pomenov, ki jih določa bralec, oziroma kot je leta 1967 poudaril Hans Robert Jauss v svojem znamenitem konstanškem predavanju, da književno delo ni predmet, ki obstaja sam zase in vsem raziskovalcem nudi enako podobo, temveč je prej podoben partituri, ki se realizira v dialoškem odnosu med bralcem in delom (Jauss 1986: 255). Bralec ni več anonimni pasivni sprejemnik, to interakcijo med delom in bralcem pa je Wolfgang Iser skušal razložiti s pojmom implicitni bralec, in sicer izraz označuje aktivno udeležbo bralca v bralnem procesu, a izraz ne pripada ne tekstu ne bralcu, temveč obema, saj vključuje predstrukturo teksta in bralčeve aktualizacije možnega pomena. To pa je po Iserjevem mnenju mogoče zato, ker literarno besedilo vsebuje določene količi-

ne praznih mest, ki omogočajo prilagajanje teksta izkustvu posameznega bralca ter nudijo bralcu prostor za sodelovanje (Iser 1978: 94–115). Iz podobnih izhodišč izhaja tudi Umberto Eco, ki svojega bralca poimenuje modelni bralec,¹ vendar pa je Eco za razliko od Iserja mnenja, da avtor že pri pisanju predvidi oziroma skuša ustvariti svojega možnega bralca, ki je tako že vnaprej določen s pomočjo leksične in sintaktične organizacije besedila (Eco 1979: 7–11). Glavni predstavnik teorije bralčevega odziva Stanley Fish je prepričan, da so izkustva, do katerih pridemo v procesu branja, pogojena z jezikovnim in književnim znanjem bralca. Svojega bralca zato imenuje informirani bralec, to je bralec, ki je jezikovno in literarno kompetenten in se že ob začetku branja na podlagi zvrsti, avtorja, obdobja ... odloči za temu ustrezen izbor interpretativnih strategij (Fish 1986: 288–298). Jonathan Culler kot predstavnik strukturalističnega pristopa pa razvije model idealnega, literarno kompetentnega bralca, ki je sposoben uporabljati po dogovoru nastale znakovne sisteme. Implicitni, modelni, informirani in idealni bralec so najbolj znani modeli bralcev, ki skušajo pojasniti razmerje med bralcem in besedilom.² Novejše teorije, ki izhajajo iz pojmovanja literature kot družbenega fenomena, pa opozarjajo, da bralec ni nevtralni sprejemnik, temveč je vedno družbeno in zgodovinsko določen. Že sama opredelitev besedila za literarnega ne izhaja zgolj iz branje, temveč je odvisna tudi od koncepta in vrednot, s katerimi opredeljujemo razliko med literaturo in neliteraturo (Schmidt 1996: 143), naše znanje o literaturi pa prihaja iz literarne izkušnje, a posredovano skozi družbeno interakcijo, tradicijo in institucije, pri čemer so najpomembnejši posredniki družina, šola, mediji, univerze, knjižnice, muzeji, ki s svojim delovanjem oblikujejo družbene mehanizme razumevanja literature (Peer 1992: 136, Juvan 2000b: 27–45). Po drugi strani na razumevanje v veliki meri vplivajo tudi subjektivne lastnosti posameznega bralca, ki se kažejo v motivaciji za branje, splošnem vedenju o svetu, značajskih lastnostih, predvsem pa v njegovih osebnih življenjskih izkušnjah ter pričakovanjih, prepričanjih, željah in ciljih (Grosman 1989, Pečjak 1999). O tem je med prvimi pisal Norman Holland (Suleiman 1980: 5–45), saj so ga poskusi prepričali, da branje ni samo institucionalizirano, po njegovem modelu je interpretacija funkcija identitete, kajti bralci poustvarijo besedilo glede na lastno osebnost, zato je branje tudi zasebno izkustvo, ki vsebuje naše vsakodnevne sanje in fantazije. Nedvomno je naše razumevanje pri branju določeno s samim besedilom, ki posreduje določeno vedenje in usmerja naše razumevanje s svojo strukturo in besedilnimi kodi, po drugi strani pa je potrebno upoštevati tudi bralca, in sicer njegovo umeščenost v širši družbeno-kulturni prostor kot tudi njegove specifične, individualne značilnosti. Prikaz takšne raziskave, ki bi upoštevala navedene dejavnike in bi preučevala konkreten stik slovenskih bralcev z besedilom, je zato eden od ciljev pričujočega članka.

¹ Izraz modelni bralec povzemamo iz slovenskega prevoda Ecove knjige *Šest sprehodov skozi pripovedne gozdove*, Ljubljana: Literarno-umetniško društvo Literatura, 1999.

² Za natančnejšo razlago naštetih pojmov glej avtorčin članek *Vloga bralca v poglavitnih literarnoteoretičnih smereh 20. stoletja*, *JiS* 1999/2000, št. 5, 195–206, št. 6., 243–251.

2 Problem in metoda³

Namen raziskave je bil ugotoviti razlike in podobnosti v recepciji sodobne slovenske proze med bralci z različnih ravni šolanja in z različnim književnim znanjem. Na vprašanje, ali obstajajo razlike v branju in sprejemanju besedil med različnimi skupinami bralcev, bi vsakdo odgovoril pritrdilno, bolj zapleteno vprašanje pa je, v čem se te razlike kažejo, ali so med vsemi skupinami enake, ali so statistično pomembne, ali obstajajo razlike tudi znotraj posameznih skupin itd. Cilj raziskave je bil torej preučevanje dejanskega stika različnih bralcev z istimi besedili, in sicer na različnih ravneh bralčevega odziva. Temu ustrezno smo izbrali vzorec bralcev, literarna besedila ter metodologijo raziskovanja.

V raziskavo je bilo vključenih šest skupin bralcev iz treh različnih tipov šolanja: dve skupini študentov Filozofske fakultete, smer slavistika, prva skupina je končevala 1. letnik (FF1), druga je končevala študij, to pomeni, da so bili študentje četrtega letnika ali pa absolventi (FF4); dve skupini dijakov četrtega letnika srednjih šol z gimnazijskim programom, in sicer so bili to dijaki Škofijske klasične gimnazije (ŠKG) in Gimnazije Moste (GM), ter dve skupini dijakov četrtega letnika strokovnih šol, to sta Srednja ekonomska šola (SEŠ) in Srednja strojna šola (SSŠ). Vse izbrane šolske institucije se nahajajo v Ljubljani, zato je tudi največ anketirancev iz Ljubljane in njene širše okolice, kar velja zlasti za Gimnazijo Moste, Srednjo ekonomsko šolo in Srednjo strojno šolo, medtem ko študentje Filozofske fakultete in dijaki Škofijske klasične gimnazije prihajajo iz različnih delov Slovenije, delež Ljubljančanov je med njimi manjši. Med anketiranci je večina deklet, kar je posledica izrazito ženske populacije na slavistiki, delež deklet je večji tudi v gimnazijah in ekonomski šoli, po pričakovanjih pa moška populacija prevladuje na strojni šoli. Povprečna starost dijakov je bila 18,5 let, starost študentov v prvem letniku 19,7 let, ob koncu študija pa 23,7 let. V raziskavo je bilo vključenih 180 bralcev, po 30 iz vsake skupine.

Pri izbiri bralnega gradiva smo v skladu z namenom raziskave upoštevali dolžino besedil, reprezentativnost literarne vrste in avtorjev v okviru sodobne slovenske proze ter ustreznost vsebine in strukture za bralce z različnim poznavanjem sodobne proze in njej ustreznih bralnih strategij. V raziskavi nas je zanimala recepcija sodobne slovenske proze, to je proze, ki je nastala v obdobju postmodernizma, za katerega je med drugim značilno, da se je kot najmočnejša literarna vrsta uveljavila prav pripovedna proza, znotraj nje ima močen delež roman, ob njem pa tudi krajše prozne oblike, kot so kratka zgodba, novela in celo črtica (Kos 1995: 144). Ker nas zanima konkreten stik bralca z besedilom, je roman zaradi svoje dolžine neprimeren za takšen tip empirične raziskave, branje odlomkov pa ne da ustrezne slike, zato smo se odločili za krajše literarne vrste, in sicer za kratko zgodbo, saj je ta na Slovenskem v 80. in 90. letih doživela velik razmah in celo zasenčila roman (Virk 1998: 300). Pri izbiri smo se morali omejiti na zgodbe, ki so

³ Raziskava je bila opravljena v okviru magistrskega dela *Recepcija sodobne slovenske proze glede na tip bralca*, Ljubljana: Filozofska fakulteta, 2001, mentor prof. dr. Miran Hladnik. Članek podaja nekatere bistvene ugotovitve raziskave, medtem ko so vprašalnik, izbrana besedila ter vsi odgovori anketirancev prikazani v prilogah magistrske naloge.

dolge približno dve strani, po vsebinski plati in v pripovednih postopkih pa niso radikalno eksperimentalne in provokativne, saj bi to lahko povzročilo odklonilen odnos ali celo odpor mladih bralcev, ki niso seznanjeni s takšno vrsto literature, prav tako smo se izognili tudi tistim, ki zaradi medbesedilnih navezav in preigravanja znanih vzorcev za svoje razumevanje nujno predpostavljajo poznavanje drugih avtorjev in žanrskih zakonitosti. Po pregledu pripovednih zbirk smo se odločili za naslednje tri kratke zgodbe: zgodbo *Nič takšnega* Milana Kleča iz zbirke *Lasje* (1987), zgodbo *Rai* Andreja Blatnika iz zbirke *Menjave kož* (1990) ter zgodbo *Ob oknu* Aleksa Šušlića iz zbirke *Kdo mori bajke in druge zgodbe* (1989).⁴ Vse tri zgodbe ustrezajo kriterijem kratke zgodbe (Virk 1998: 299): so kratke, saj nobena ne preseže dveh strani (*Nič takšnega* obsega 582 besed, *Rai* ima 375 besed, *Ob oknu* pa 702 besedi), karakterizacija oseb je pomanjkljiva, dogajanje se stopnjuje proti vrhuncu, nastala kriza se ne razreši, konec ostane odprt, ni ne fabulativne ne metafizične zaokrožitve. Vsi trije avtorji so predstavniki »mlade slovenske proze« (Virk 1991: 7), to je generacije avtorjev, ki je najuspešnejši realizator kratke zgodbe.

Ker nas je v raziskavi zanimal konkreten odziv različnih bralcev na izbrana besedila, smo se odločili za uporabo empirične metode v obliki vprašalnika. Anketa je bila izvedena maja leta 2000 in je sestavljena iz treh delov: prvi del poteka pred branjem, z njim ugotavljamo bralčeva predvidevanja, predznanje, zanimanje za branje sodobne proze; drugi, osrednji del je povezan z branjem treh postmodernističnih zgodb ter njihovim razumevanjem in interpretacijo; tretji del pa je namenjen ovrednotenju gradiva po koncu branja. Anketa vsebuje kvantitativna in kvalitativna vprašanja, saj od anketirancev zahteva tako preproste odgovore tipa DA/NE, obkrožanje na petstopenjski lestvici, razvrščanje elementov od prvega do zadnjega mesta, izbiranje med ponujenimi možnostmi kot tudi samostojno tvorjenje odgovorov. Ker imajo anketiranci različno književno znanje, je bilo potrebno pri sestavljanju ankete zaradi razumljivosti opustiti precizno znanstve-

⁴ Zgodba *Nič takšnega* ima metafikcijski okvir, v katerem prvoosebni pripovedovalec razloži, kakšno zgodbo želi napisati. Nato poroča o svojem prijatelju. Ta je bil izredno ljubosumen, njegovi izpadi so se vedno končali s pretepanjem, zato se je odločil, da se bo spremenil. In res, čeprav ga je njegova mlada ženska varala s sosedom, se ni vznemirjal. Nekega dne ji je sosed podaril verižico, prijatelj si jo je hotel pobliže ogledati, a verižica se je po nesreči pretrgala. V tistem trenutku je zunaj močno počilo in sosedova hiša se je skupaj s sosedom spremenila v prah. Mladi par je mirno zaspal po napornem dnevu.

Zgodba *Rai* postavi pred nas mladega moškega, ki se sredi zime zjutraj z avtobusom vrača domov. Ve, da ga doma čaka ženska, ki ga bo sumničavo spraševala, kje je preživel noč, in da ne bo verjela njegovi razlagi, da je hodil po gozdu, gledal luno in poslušal alžirski rai. Spet bo želela, da ji pove resnico, on pa bo spet vedel, da nima smisla pojasnjevati, in si bo nataknil walkman ter poslušal Khaleda, dokler ne bodo obnemogle baterije.

Zgodba *Ob oknu* izmenično pripoveduje o dveh osebah, to sta učiteljica Valerija in šofer avtobusa. Valerija se vsak dan vozi z avtobusom iz šole, njena največja želja je, da dobi sedež ob oknu. Šofer vsak dan vozi avtobus in žalostno ugotavlja, da ga nihče od potnikov ne opazi. Njuni usodi se združita, ko se Valerija pelje na avtobusu, ki ga vozi šofer. Ker ga spet nihče ne opazi, začne pospeševati in vedno hitreje in hitreje drveti, Valerija pa se ne more načuditi, kako hitro in bogato brzi svet, ki ga vidi skozi okno.

no terminologijo ter jo nadomestiti z bolj splošno rabljenimi izrazi. Pri oblikovanju anket smo se trudili, da z zastavljenimi vprašanji ne bi preveč posegali v bralčev spontani odziv na besedilo ali ga kako drugače usmerjali.

Cilji raziskave so bili naslednji:

– Ugotoviti razlike v poznavanju sodobne proze med anketiranci različnih skupin, pri čemer nas je zanimalo: (1) kolikšno je njihovo splošno poznavanje avtorjev in bralnost del ter kakšno je pri tem razmerje med domačo in tujo produkcijo ter razmerje med kanonizirano in trivialno literaturo; (2) kakšna so predvidevanja anketirancev na podlagi podatka o literarni vrsti ter (3) kakšno je njihovo poznavanje avtorjev zgodb.

– Ugotoviti razlike in podobnosti v recepciji treh sodobnih kratkih zgodb med različnimi bralci, pri čemer nas je zanimalo: (1) kakšen je njihov čustveno-motivacijski odziv na branje treh kratkih zgodb, kakšen je njihov odnos do teh besedil, ali so zanje besedila zanimiva in všečna; (2) kakšne so razlike v vrednostnih sodbah bralcev, do česa so zavzeli kritično stališče, kaj jim je bilo na splošno pri zgodbah najbolj všeč; (3) kakšne so razlike med bralci v razumevanju zgodb: ali se jim zdijo težke za razumevanje ter kako bralci sprejemajo in v svojem besedilnem svetu konkretizirajo nejasna, dvoumna mesta, ki jih zgodba ne pojasni, ter (4) iz katere perspektive so bralci pristopili k besedilom in kakšno sporočilno vrednost imajo za bralce različnih skupin navedene tri zgodbe.

3 Rezultati raziskave

3.1 Poznavanje sodobne proze

Na sprejem in razumevanje dela pri bralcih vplivajo številni dejavniki, med katerimi je zelo pomembna bralna izkušnost bralcev, zato smo skušali ugotoviti, kaj berejo anketiranci, ob katerih sodobnih proznih besedilih si oblikujejo bralski okus, ali berejo raje tuja ali domača dela, pogostejše zahtevnejša, kanonizirana ali lahkotnejša, trivialna. Bralci, ki veliko berejo, imajo namreč več občutka za stilne posebnosti besedila, berejo globlje v tekst, opazijo več medbesedilnih navezav ter hitreje prilagajajo bralne strategije danim zahtevam besedila (Beach 1994: 695–701, Grosman 1989: 26). V ta namen smo izbrali 18 sodobnih avtorjev iz različnih nacionalnih literatur, različnih žanrskih usmeritev, ki pišejo prozo in so ali priznani s strani literarne vede ali pa najbolj brani med mladimi,⁵ s čimer smo želeli pokriti čim širši spekter bralnih interesov, medtem ko smo Borgesa in Bartha uvrstili kot tista tuja avtorja, ki sta pomembno vplivala na nastanek in razvoj slovenske kratke zgodbe v obdobju postmodernizma. V vprašalniku so bili avtorji naključno razvrščeni, anketiranci pa so pri vsakem avtorju, ki ga poznajo, dopisali p (prebral) ali s (slišal); v spodnji tabeli so zaradi večje preglednosti naštet najprej slovenski avtorji v zaporedju od kanoniziranih, bolj priznanih proti bolj popularnim in trivialnim, nato pa po enakem ključu še tuji avtorji.

⁵ Pri izboru popularne literature smo za pomoč prosili na oddelku za izposojanje v Mestni knjižnici, kjer so nam našli avtorje, ki si jih bralci v starostnem obdobju od 18 do 25 let najbolj izposojajo.

Tabela 1: Število anketirancev, ki je prebralo (p) ali slišalo (s) za posameznega avtorja⁶

Avtor/Šola	FF4	FF1	ŠKG	GM	SEŠ	SSŠ
D. Jančar	28 p 2 s	26 p 4 s	30 p	10 p 12 s	8 p 8 s	3 p 14 s
B. Bojetu	11 p 14 s	4 p 13 s	3 p 19 s	0 p 1 s	0 p 2 s	0 p 1 s
M. Novak	13 p 15 s	2 p 16 s	3 p 20 s	0 p 6 s	0 p 1 s	0 p 3 s
M. Tomšič	12 p 10 s	2 p 6 s	1 p 15 s	0 p 3 s	0 p 3 s	0 p 1 s
F. Lainšček	20 p 8 s	8 p 14 s	3 p 21 s	4 p 6 s	3 p 6 s	0 p 4 s
E. Flisar	14 p 16 s	8 p 17 s	3 p 16 s	0 p 15 s	2 p 7 s	0 p 5 s
B. Novak	13 p 15 s	15 p 9 s	21 p 5 s	6 p 8 s	6 p 7 s	6 p 7 s
I. Sivec	22 p 6 s	7 p 7 s	11 p 6 s	2 p 6 s	2 p 3 s	6 p 2 s
D. Muck	23 p 7 s	22 p 7 s	23 p 7 s	17 p 11 s	16 p 8 s	10 p 17 s
U. Eco	19 p 9 s	10 p 12 s	8 p 11 s	2 p 4 s	0 p 4 s	0 p 0 s
G. Márquez	14 p 8 s	3 p 8 s	1 p 10 s	1 p 4 s	0 p 1 s	0 p 3 s
M. Kundera	13 p 14 s	2 p 4 s	7 p 15 s	0 p 2 s	0 p 1 s	0 p 1 s
J. L. Borges	8 p 14 s	2 p 7 s	1 p 7 s	0 p 3 s	0 p 1 s	0 p 0 s
J. Barth	0 p 14 s	0 p 5 s	0 p 0 s	0 p 3 s	0 p 2 s	0 p 0 s
P. Coelho	21 p 7 s	11 p 4 s	11 p 8 s	3 p 1 s	3 p 2 s	1 p 1 s
M. H. Clark	7 p 15 s	6 p 11 s	2 p 7 s	4 p 7 s	5 p 0 s	1 p 4 s
J. Grisham	4 p 12 s	5 p 2 s	4 p 5 s	2 p 4 s	1 p 4 s	0 p 3 s
M. Burgess	0 p 7 s	1 p 1 s	1 p 1 s	0 p 2 s	0 p 1 s	0 p 1 s
SKUPNO	242 p 193 s	134 p 147 s	133 p 173 s	51 p 98 s	46 p 61 s	27 p 66 s

Če si ogledamo rezultate v posameznih skupinah, ugotovimo naslednje: anketiranci SSŠ praktično ne berejo sodobne proze, in to niti zahtevnejših niti popularnejših piscev; skoraj še enkrat več, čeprav v absolutnem smislu še vedno malo, berejo anketiranci SEŠ in GM, razlika med tema skupinama pa je predvsem v poznavanju piscev. V vseh treh skupinah se med branimi avtorji pojavljajo bolj ali manj ista imena: Jančar, Novak, Sivec, Muck, Coelho, Clark. Zaskrbljujoče je dejstvo, da dijaki navedenih treh skupin niso prebrali niti del, ki so predpisana za domače branje (npr. Jančar) oziroma nekateri niso slišali za avtorje, ki so uvrščeni v srednješolska berila (npr. Borges, Márquez, Jančar). Zelo dobro je poznavanje sodobne proze med dijaki ŠKG: kot kažejo rezultati, ti v prostem času veliko berejo tako zahtevnejše, kanonske avtorje kot tudi lahkotnejše pisce, saj je število prebranih knjig v tej skupini skoraj trikrat večje kot med anketiranci z druge gimnazije, to je Gimnazije Moste. S Škofijsko klasično gimnazijo so primerljivi rezultati študentov prvega letnika slavistike, a glede na to, da gre za študente, ki so si slovenščino izbrali kot smer študija, bi pričakovali več splošnega poznavanja avtorjev. Število anketirancev, ki pozna oziroma je prebralo našete avtorje, je največje med študenti zadnjega letnika slavistike, a rezultat za nekoga, ki študira literaturo, ni povsem zadovoljiv. Skoraj nemogoče se nam zdi, da obstajajo študentje slavistike, ki po štirih letih vsakodnevnega ukvarjanja s književnostjo še niso slišali npr. za B. Bojetu, M. Tomšiča, J. L. Borgesa. To nedvomno kaže na njihovo majhno splošno razgledanost ter

⁶ Anketiranci so lahko navedli sodobne pisatelje, ki so jih prebrali, pa jih ni bilo na anketnem listu, vendar pa je bilo takšnih avtorjev zelo malo: A. Ihan, J. Virk, B. Pahor, L. L. Hay, J. R. Tolkien (FF4) ter N. Omahen (SEŠ).

nezainteresiranost za samoiniciativno odkrivanje in branje sodobnih avtorjev kot tudi na nekakovostno izobrazbo ob koncu študija. Najbolj brana sodobna avtorja med 18 predlaganimi sta Desa Muck (61,7 %) in Drago Jančar (58,3 %), to sta tudi edina avtorja, ki ju je prebrala več kot polovica anketirancev. Na tretje in četrto mesto sta se uvrstila Bogdan Novak (37,2 %) in Ivan Sivec (27,8 %), vendar že s precej manj bralci. Najbolj brana tuja pisca sta Paulo Coelho (27,8 %) in Umberto Eco (21,7 %), medtem ko so tuji popularni pisci, kot sta M. Higgins Clark (13,9 %) in J. Grisham (8,9 %), dosegli precej nizko število glasov.

Rezultati kažejo, da število prebranih knjig in poznavanje avtorjev v srednješolskih programih naraščata z zahtevnostjo šole, na fakulteti pa z leti študija, anketiranci iz skupin FF4, FF1 in ŠKG so torej bolj izkušeni bralci, z večjim poznavanjem sodobnih avtorjev kot anketiranci iz preostalih treh skupin. Na splošno anketiranci bolje poznajo in tudi pogosteje berejo slovenske avtorje, tisti, ki berejo, berejo praktično vse vrste literature, tisti, ki ne berejo kanoniziranih avtorjev, pa ne berejo v večjem obsegu niti trivialnih.

Na naš način branja in vrednostne sodbe pa nehoti vpliva tudi splošno razširjeno mnenje o posameznem avtorju, kot se kaže v dnevnem tisku, knjižnih reklamah, literarnih nagradah itd. Če poznamo avtorjev literarni opus oziroma smo kakšno njegovo delo že prebrali, potem svoja pričakovanja in pristop k branju oblikujemo na podlagi prebranega ter z njimi vzporejamo brano delo. Anketirance smo zato povprašali, ali so že slišali za Blatnika, Kleča in Šušulića ter kaj vedo o njih.

Tabela 2: Poznavanje avtorjev zgodb

	FF4	FF1	ŠKG	GM	SEŠ	SSŠ
DA	27	9	2	2	0	2
NE	3	21	28	28	30	28

Od 180 anketirancev jih je 42 obkrožilo, da so za navedene avtorje že slišali, kar znaša 23 odstotkov. Po predvidevanjih je delež tistih, ki so obkrožili da, največji na Filozofski fakulteti v četrtem letniku. Šest anketirancev iz SSŠ, GM in ŠKG je napisalo, da so le slišali za Blatnika in Kleča ter da vedo, da obstajajo, da so sodobni slovenski književniki. V prvem letniku slavistike jih je 7 napisalo, da so že slišali za Blatnika in Kleča; eden ve, da je Blatnik prozaist, ki piše kratke zgodbe in je bil v Ameriki, ena pa je za Kleča napisala, da piše sodobno prozo ter da je prebrala eno njegovo delo, a se ne spomni točnega naslova. Po končanem 4. letniku slavistike navedene avtorje pozna 27 anketirancev, od tega jih je 14 že slišalo za Kleča in Blatnika ter vedo, da sta sodobna prozaista mlajše generacije, 13 pa jih je vedelo še druge informacije,⁷ nihče ni direktno omenil, da pozna A. Šušulića. Dobljeni rezultati so bili pričakovani, nedvomno pa smo

⁷ Blatnik je napisal roman *Plamenice in solze*, *Šopki za Adama venijo* in *Tao ljubezni*, je urednik pri Cankarjevi Založbi, pri Literaturi, prevajalec, esejist, kritik, postmodernistični avtor, njegov brat Aleš je napisal scenarij za film *V petek zvečer*, le ena oseba je napisala, da je brala Blatnikovo knjigo *Tao ljubezni*; Kleč pa je mojster kratke proze, avtor *Briljantne*, napisal je okoli 15 knjig, star okoli 40 let, znan po delu *Vsega je kriva Marjana Deržaj*; samo dve osebi sta napisali, da sta brali Klečeve zgodbe.

pričakovali večje poznavanje in branost A. Blatnika v skupini FF4, saj velja njegov roman *Plamenice in solze* po Virkovem mnenju za reprezentativni primerek slovenskega postmodernističnega romana. Na podlagi odgovorov lahko sklepamo, da anketiranci srednješolskih programov ne poznajo navedenih avtorjev in nimajo izkušenj z branjem njihovega opusa, tudi na fakulteti v glavnem poznajo predvsem imena in vsak še kakšen biografski podatek ali naslov dela, le štirje so napisali, da so naštetje avtorje tudi brali. Torej lahko sklenemo, da večina anketirancev ne pozna avtorjevih poetik do tolikšne mere, da bi to vplivalo na njihov bralni proces.

Recepčijo dela pa nevede usmerja tudi poznavanje literarne vrste in njenih zakonitosti. Zanimalo nas je, ali med bralci na podlagi bralnih izkušenj, književnega pouka ter institucijsko ali medijsko razširjenih sodb obstajajo neka splošna sprejeta predvidevanja za posamezno literarno vrsto, zato smo jih poprosili, naj med enajstimi navedenimi lastnostmi (zgodbe bodo zanimive, fantastične, presenetljive, dolgočasne, čustvene, nerazumljive, napete, strašljive, zabavne, nenavadne, komične) obkrožijo tiste, ki po njihovem prepričanju veljajo za sodobno kratko zgodbo. Anketiranci pri obkroževanju niso bili številčno omejeni, lahko pa so dodali tudi svoje predloge. Študentje slavistike kot tudi dijaki obeh gimnazij so na prva tri mesta postavili iste lastnosti kratkih zgodb, in sicer menijo, da so nenavadne, zanimive in presenetljive. Za postmodernistične zgodbe nedvomno velja, da želijo bralca s svojimi pripovednimi tehnikami, medbesedilnimi navezavami in nepričakovanimi preobrti presenetiti in biti čim bolj nenavadne. Več kot polovica anketirancev navedenih skupin predvideva, da so sodobne zgodbe zanimive, kar kaže na njihovo pozitivno stališče do navedenih besedil. Podobnega prepričanja so tudi dijaki SEŠ, le da so dali na tretjem mestu prednost zabavnosti, povečalo pa se je število tistih, ki menijo, da so zgodbe dolgočasne, in sicer znaša 26 odstotkov. Precej drugačno sliko dobimo med dijaki SSŠ, kjer jih dobra polovica meni, da so zgodbe dolgočasne (trije še samostojno dodajajo, da so odbijajoče, po eden pa, da so neumne in brezvezne), kar nedvomno kaže na njihovo odklonilno stališče do navedenega bralnega gradiva. Težje razložljivo je razmerje anketirancev do besede nerazumljiv, ki po eni strani lahko kaže na predpostavko, da se bralec ne čuti dovolj sposobnega za spopad z gradivom, po drugi strani pa je to ena od značilnosti sodobne literature, ki s svojim odprtim koncem pušča bralca v negotovosti in mu ne ponudi ene same, nedvoumne rešitve.

Ob upoštevanju vseh odgovorov šestih skupin lahko rečemo, da se je največ anketirancev odločilo za attribute, ki veljajo za sodobno kratko zgodbo, saj več kot polovica anketirancev pred začetkom branja pričakuje zgodbe, ki bodo nenavadne in zanimive, tretjina pričakuje presenetljive zgodbe, sledijo nerazumljive in zabavne, pri ostalih lastnostih pa je število glasov manjše od 20 odstotkov.

3.2 Ugotavljanje čustveno-motivacijskih dejavnikov za branje izbranih treh zgodb

Radovednost, ki jo v bralcu vzbudijo prvi odstavki besedila, ter iz nje izvirajoče zanimanje za razplet zgodbe je tisti dejavnik, ki najpogosteje odloča o tem, ali bo bralec vztrajal pri branju knjige do konca ali pa bo knjigo zaradi dolgočasnosti odložil. Zato nas je zanimalo, kako so se anketiranci počutili med branjem izbranih treh zgodb. Po konča-

nem branju vsake zgodbe so na lestvici od 1 do 5 obkrožili ustrezno počutje, ki ga je v njih povzročilo branje posamezne zgodbe (1 – dolgočasil sem se, 5 – zelo me je zanimalo, kaj se bo zgodilo). V spodnji tabeli so predstavljene povprečne vrednosti (PV) in standardne deviacije (SD) za posamezno zgodbo, zaokrožene na dve decimali.

Tabela 3: Zanimanje za zgodbo

Zgodba	Nič takšnega		Rai		Ob oknu	
	PV	SD	PV	SD	PV	SD
Skupina						
FF4	3,83	0,82	3,73	0,89	4,03	1,11
FF1	3,70	0,81	3,56	1,02	4,00	0,97
ŠKG	3,93	1,00	3,43	1,18	4,10	1,08
GM	3,13	1,22	2,75	1,31	3,03	1,25
SEŠ	3,36	1,45	2,53	1,10	2,67	1,25
SSŠ	2,36	1,17	2,17	0,78	2,60	0,88

Tabela kaže, da se povprečne vrednosti spreminjajo tako glede na zgodbo kot tudi v odvisnosti od posamezne skupine, pri čemer so razlike med skupinami bistveno večje kot razlike med zgodbami. Tako je npr. razlika med najbolj zanimivo in najmanj zanimivo zgodbo na FF4 0,3 in na SSŠ 0,43, medtem ko je razlika v zanimanju med navedenima skupinama kar 1,5. Na podlagi dobljenih vrednosti lahko sklepamo, da je največ radovednosti vzbudila zgodba *Ob oknu* v skupinah FF4, FF1 in ŠKG, najbolj pa so se dolgočasil anketiranci iz SSŠ ob branju zgodbe *Rai*. Na splošno so bile navedene zgodbe najbolj zanimive skupinam FF4, FF1 in ŠKG: pri posamezni zgodbi se je dolgočasil kvečjemu en anketiranec v skupini, večina skupine, to je dve tretjini, pa je zgodbe ocenila kot zanimive, to je z ocenami 4 in 5; takšnih je na GM in SEŠ približno tretjina odgovorov, na SEŠ pa le še 12 odstotkov. V preostalih treh skupinah so povprečne vrednosti precej nižje, nezanimanje narašča v odvisnosti od nižje ravni zahtevnosti šole. Primerjava standardnih deviacij nam pokaže, da v zanimanju anketirancev ni bilo ekstremnih primerov, večina se je enakomerno razporedila okoli aritmetične sredine. Najbolj enotni so bili v odgovorih anketiranci FF4, FF1 in SSŠ, pa tudi ŠKG, najbolj razdvojeni pa na GM in SEŠ. Da pa bi ugotovili, ali so razlike med skupinami statistično pomembne, smo uporabili t-test za ugotavljanje pomembnosti razlik med skupinami. Primerjali smo rezultate skupin znotraj slavistike, znotraj gimnazije in znotraj strokovnih šol ter ŠKG s prvim letnikom slavistike in GM s SEŠ, torej tiste, ki so si blizu po programu oziroma zahtevnosti šolanja ali po književnem znanju, nismo pa primerjali ekstremnih, oddaljenih skupin, saj je zanje logično, da če obstajajo razlike med bližnjima skupinama, zagotovo veljajo tudi za skupine, ki so si bolj daleč. Dobljeni rezultati (izraženi v vrednostih t-testa) so prikazani v spodnji tabeli.

t-test za ugotavljanje pomembnosti razlik med skupinami je dokazal, da obstajajo statistično pomembne razlike v zanimanju za izbrane tri zgodbe na ravni 0,01 med skupinama SEŠ in SSŠ ter GM in ŠKG, kar pomeni, da lahko z 99-odstotno gotovostjo trdimo, da so med navedenimi skupinami razlike v zanimanju, medtem ko razlike med preostalimi primerjanimi skupinami niso pomembne. Torej obstajajo razlike v zanimanju znotraj izbranih dveh gimnazij in znotraj dveh vrst strokovnih šol, medtem ko med skupinami z

Tabela 4: Pomembnost razlik pri zanimanju za zgodbe (t-test)⁸

Primerjane skupine FF4 – FF1	Zanimanje	p
	test	
FF4 – FF1	0,786	
FF1 – ŠKG	0,449	
ŠKG – GM	4,722	0,01
GM – SEŠ	0,632	
SEŠ – SSŠ	2,798	0,01

različnih ravni šolanja, kot sta GM in SEŠ ter ŠKG in FF1, ni razlik, prav tako se zanimanje ne spreminja z leti študija. Takšni podatki so pomembni za šolski prostor, saj kažejo na nekatere dejanske razlike med bralci kot tudi na sam odnos in motivacijo za branje, kar bi bilo potrebno upoštevati pri izbiri besedil za šolsko obravnavo.

3.3 Všečnost zgodb

Po končanem branju so anketiranci prebrane zgodbe razvrstili od prvega do tretjega mesta, glede na to, katera zgodba jim je bila najbolj všeč. V spodnji tabeli so prikazane povprečne vrednosti (PV) in standardne deviacije (SD) za posamezno zgodbo, vrednosti so zaokrožene na dve decimalki, pri čemer je bila najvišja možna vrednost 3.

Tabela 5: Dosežene povprečne vrednosti za posamezne zgodbe glede na všečnost

ZGODBA SKUPINA	NIČ TAKŠNEGA		RAI		OB OKNU	
	PV	SD	PV	SD	PV	SD
FF4	1,80	0,78	1,93	0,73	2,26	0,85
FF1	1,97	0,89	1,66	0,71	2,38	0,67
ŠKG	2,26	0,68	1,60	0,76	2,13	0,85
GM	2,43	0,76	1,87	0,72	1,70	0,78
SEŠ	2,40	0,71	1,83	0,73	1,77	0,83
SSŠ	2,21	0,76	1,76	0,86	1,93	0,78

Na podlagi tabelarnega prikaza povprečnih vrednosti lahko ugotovimo, da je bila zgodba *Ob oknu* najbolj všeč anketirancem FF4 in FF1, najmanj pa dijakom GM in SEŠ. Zgodba *Nič takšnega* je najbolj navdušila anketirance GM in SEŠ (to sta tudi najvišji povprečni vrednosti med vsemi zgodbami), najmanj pa študente FF4, medtem ko je zgodba *Rai* dosegla najvišjo vrednost v skupini FF4, najnižjo pa v skupinah ŠKG in FF1.

Vrednosti standardnih deviacij nam kažejo, da so bili odgovori anketirancev na splošno precej razpršeni, saj je znotraj skupine v povprečju največ polovica anketirancev postavila zgodbo na isto mesto, v vsaki skupini pa so imele vse tri zgodbe svoje

⁸ Izračun t-testa je prikazan v knjigi Vladimirja Mužiča *Metodologija pedagoškega istraživanja*.

navdušence in kritike, to pomeni, da so bile vse razvrščene na prvo, drugo in tretje mesto, kar še dokazuje, da so zanimanja bralcev različna in težko vnaprej določljiva. Najbolj enotni so bili anketiranci ŠKG pri razvrščanju zgodbe *Nič takšnega* in anketiranci FF1 pri razvrščanju zgodbe *Ob oknu*, v obeh primerih je skoraj 90 odstotkov anketirancev postavilo navedeno zgodbo na prvo in drugo mesto. Najmanj enotni pa so bili anketiranci FF1 pri razvrščanju zgodbe *Nič takšnega*, saj je zgodbo 37 odstotkov bralcev postavilo na prvo mesto, 40 odstotkov pa na zadnje, kar kaže na velike razlike v zanimanju med bralci znotraj iste skupine. Če dobljene rezultate posplošimo, pri čemer dobimo zgolj okvirno sliko, lahko rečemo, da je bila v povprečju anketirancem najbolj všeč zgodba *Nič takšnega* (2,2), sledi ji *Ob oknu* (2,0), najmanj zanimiva pa se jim je zdela zgodba *Rai* (1,8). Kako pa so posamezne skupine razvrstile navedene tri zgodbe, nam kaže tabela 6.

Tabela 6: Razvrstitev zgodb od prvega do tretjega mesta

FF4	FF1	ŠKG	GM	SEŠ	SSŠ	
1. mesto	Ob oknu	Ob oknu	Nič takšn.	Nič takšn.	Nič takšn.	Nič takšn.
2. mesto	Rai	Nič takšn.	Ob oknu	Rai	Rai	Ob oknu
3. mesto	Nič takšn.	Rai	Rai	Ob oknu	Ob oknu	Rai

Najbolj očitna razlika pri razvrščanju je nedvomno razlika med študenti in dijaki, saj sta obe skupini študentov postavili na prvo mesto zgodbo *Ob oknu*, vse štiri skupine dijakov pa zgodbo *Nič takšnega*. Kljub velikim interesnim razlikam med anketiranci je to podatek, ki kaže na eni strani neka skupna zanimanja srednješolcev in na drugi strani večjo starostno zrelost in literarno zahtevnost študentov. Na zadnjem mestu se največkrat pojavi zgodba *Rai*, ki je tudi v povprečju dosegala najnižje vrednosti med skupinami. Svojo razvrstitev zgodb od 1. do 3. mesta so nato anketiranci tudi utemeljili s samostojnimi odgovori, iz katerih lahko razberemo, na katere elemente so bili pozorni pri vrednotenju. Za zgodbo *Nič takšnega* so najpogosteje napisali, da jim je bila všeč, ker je duhovita, smešna, zabavna, komična, ironična, presenetljiva, napeta, ima zanimivo glavno osebo, ki se ne vznemirja, ter optimističen konec; manj pohvalna pa je pasivnost junaka, nerazumljivost in nejasnost dogajanja, dolgočasnost in neprepričljiv konec. Pri zgodbi *Rai* so bile vrednostne sodbe najbolj skromne, med njimi prevladujejo kritična mnenja, da je zgodba preveč mračna in depresivna, v njej ni nobenega dogajanja, vsebuje preveč podrobnih opisov, ni jim všeč pasivnost moškega lika, po drugi strani pa so pohvalili dobro atmosfero in opis medsebojnih odnosov. V zgodbi *Ob oknu* je bilo največ pohval deležno stopnjevanje napetosti, vzporednost dogajanja, motiv odtujenosti, opis obeh oseb hkrati, pohvalili so kompozicijo zgodbe ter dinamičnost dogajanja, medtem ko vidijo slabosti zgodbe v njeni nejasnosti, nerazumljivosti in dolgočasnosti. Ob koncu ankete so bralci zapisali, kaj jim je bilo na splošno pri zgodbah najbolj oziroma najmanj všeč, njihovi odgovori pa nam dajo neke splošne smernice, kaj privlači mladega bralca: kratkost, prikaz vsakdanjega življenja, problemi sodobnega posameznika, presenetljivi konci in stil pisanja so nedvomno najpogosteje zapisane pozitivne lastnosti besedil, mladi bralci pa ne marajo besedil, ki vsebujejo podrobne

opise, premalo dogajanja, premalo razburljivo in napeto vsebino, pasivne junake, mračnost ter občutek nedokončanosti.

Natančen pregled vseh odgovorov kaže neke splošne podobnosti, vrednostne sodbe anketirancev se nanašajo tako na vsebino zgodbe kot tudi njeno zgradbo in stil pisanja, res pa je, da so odgovori FF4 in FF1 vsebinsko bolj kompleksni in utemeljeni, kar velja zlasti za zgodbo *Ob oknu*, ki je s strani navedenih dveh skupin prejela daleč največ pohval in odziva. Najmanj mnenj pri vseh treh zgodbah so napisali anketiranci SSŠ, kjer sta glavna vrednostna kriterija zanimivost in razumljivost. Odgovori hkrati dokazujejo, da je doživljanje literarnega besedila zelo subjektivno: zgodba *Ob oknu* je nekemu iz FF1 všeč, ker daje upanje, nekdo drug iz iste skupine pa bi si želel bolj optimističen konec; bralcu iz GM se zdi *Rai* zanimiv za mlade, bralcu iz iste skupine pa dolgočasen, ali primer iz SEŠ, kjer je bralcu zelo všeč, ker oseba sedi ob oknu, za drugega pa je zgodba dolgočasna, saj ves čas govori o oknu. Takšnih primerov je še več, vsi pa nas napeljujejo na misel, da so mladi bralci zelo različni, njihovo doživljanje literature je osebno in vrednostno različno ter da z enim samim besedilom nikakor ne moremo zadovoljiti njihovih različnih zanimanj in želja.

3.4 Razumevanje in interpretacija

3.4.1 Težavnost zgodb za razumevanje

Da bi ugotovili težavnost zgodb za razumevanje, smo anketirance prosili, naj sami ocenijo svoje razumevanje zgodbe, in sicer so lahko izbirali med možnostmi DA/DEL-NO/NE, nato pa naj še utemeljijo, kaj v zgodbi se jim je zdelo težje razumljivo oziroma nerazumljivo. Kaj dejansko pomenijo v spodnji tabeli prikazani rezultati, je težko reči, saj se samoocena razumevanja ne razlikuje prav dosti niti med najbolj oddaljenima skupinama, kot sta FF4 in SSŠ, kar kaže verjetno na to, da je kriterij razumljivosti med navedenimi skupinami zelo različen. Zaključimo lahko le, da se anketirancem na splošno zgodbe niso zdele težke ter da je bila najtežje razumljiva zgodba *Ob oknu*, najlažja za razumevanje pa *Rai*.

Na vprašanje, kaj je bilo nerazumljivo v posamezni zgodbi, so bralci večine skupin za zgodbo *Nič takšnega* navajali, da ne razumejo, kaj se je zgodilo s hišo, kako se lahko

Tabela 7: Samoocena razumevanja zgodb

	NIČ TAKŠNEGA			RAI			OB OKNU		
	da	delno	ne	da	delno	ne	da	delno	ne
FF4	0	12	18	2	5	23	1	7	22
FF1	0	15	15	0	9	21	0	9	21
ŠKG	1	7	22	2	5	23	3	9	18
GM	1	14	15	1	10	19	3	12	15
SEŠ	0	9	21	1	7	22	4	9	17
SSŠ	2	13	15	1	14	15	3	12	15
Skupno	4	70	106	7	50	123	14	58	108

glavna oseba tako hitro spremeni, preglavice pa sta jim povzročala tudi metafikcijski uvod in zaključek. V zgodbi *Rai* so imeli bralci težave z razumevanjem besede *rai* in odnosa med moškim in žensko, spraševali so se o vzroku njegovih odhodov od doma ter kje preživlja noč. V zgodbi *Ob oknu* je bilo nekaterim nerazumljivo menjavanje oseb oziroma povezanost med njima ter konec zgodbe, predvsem kaj se je zgodilo z avtobusom.

Kljub temu da so bile zgodbe večini anketirancev po lastnih ocenah razumljive, pa dobimo drugačno sliko, če pri analizi razumevanja upoštevamo še sporočilo zgodbe. Predpostavljamo, da razumevanje zgodbe pomeni, da ima besedilo za bralca pomen oziroma sporočilo ter da je bralec, ki razume zgodbo, sposoben v njej razbrati sporočilo. Število anketirancev, ki je razbralo sporočilo zgodbe, pa je bistveno manjše od števila anketirancev, ki meni, da zgodba ni bila težka za razumevanje. Število anketirancev, ki ni razbralo sporočila posamezne zgodbe, je prikazano v spodnji tabeli.

Tabela 8: Prikaz števila anketirancev, ki ni razbralo sporočila zgodbe⁹

	NIČ TAKŠNEGA	RAI	OB OKNU
FF 4	1	1	3
FF 1	0	0	0
ŠKG	0	0	0
GM	5	6	11
SEŠ	12	11	18
SSŠ	19	20	22

Iz razpredelnice vidimo, da je bila zgodba *Ob oknu* najtežja za razumevanje, in sicer za vse skupine, saj je število anketirancev, ki ni razbralo sporočila, pri tej zgodbi največje (skupno 54), pri zgodbah *Nič takšnega* in *Rai* pa je število skoraj enako (37 za *Nič takšnega* in 38 za *Rai*). Število anketirancev, ki niso razumeli pomena zgodbe, narašča glede na nižjo raven zahtevnosti šole in je za vse tri zgodbe najvišje na SSS, kjer sporočila nista razbrali kar dve tretjini anketirancev. Najboljši rezultat pa so dosegli anketiranci FF1 in ŠKG, kjer so sporočilo razbrali prav vsi anketiranci.¹⁰ Da pa bi ugotovili, če so razlike v razumevanju med skupinami statistično pomembne, smo uporabili t-test za ugotavljanje pomembnosti razlik.

t-test za ugotavljanje pomembnosti razlik je dokazal, da obstajajo statistično pomembne razlike v razumevanju sporočila oziroma zmožnosti tvorbe pomena posamezne

⁹ Kot ustrezne smo upoštevali vse navedene odgovore, medtem ko smo za takšne, ki niso razbrali sporočila, šteli tiste, ki so kot odgovor napisali *ne vem* ter tiste, ki sploh niso napisali odgovora, saj predvidevamo, da če bi sporočilo razbrali, bi ga tudi zapisali. Zavedamo se, da bi anketiranci verjetno napisali več odgovorov, če bi imeli npr. na voljo več časa, če bi imeli občutek, da je to test, ki se ocenjuje, ipd., vendar pa so po drugi strani to rezultati, ki so nastali v podobnih okoliščinah.

¹⁰ Težko si zamišljamo, da študentje četrtega letnika slavistike ne bi znali razbrati sporočila zgodb, saj so vajeni še precej zahtevnejšega čtiva, zato pripisujemo odgovore tipa *ne vem* raje pomanjkanju časa, površnosti pri branju, neprizadevnosti pri reševanju ipd.

Tabela 9: Pomembnost razlik pri razumevanju besedila (t-test)

PRIMERJANE SKUPINE	RAZUMEVANJE	
	test	p
FF 4 – FF 1	1,956	
FF 1 – ŠKG	0	
ŠKG – GM	5,374	0,01
GM – SEŠ	3,026	0,01
SEŠ – SSŠ	3,068	0,01

zgodbe na ravni 0,01 med skupinami ŠKG – GM, GM – SEŠ in SEŠ – SSŠ, torej lahko z 99-odstotno gotovostjo trdimo, da obstajajo razlike v razumevanju med anketiranci navedenih dveh gimnazij, med gimnazijo in srednjo strokovno šolo kot tudi znotraj dveh različnih strokovnih šol. Razlike med ostalimi prikazanimi skupinami niso statistično pomembne. Rezultati tako za razumevanje, interes in všečnost kažejo na velike razlike med skupinami, kar je potrebno upoštevati pri načrtovanju učnih načrtov, izbiri besedil, metodah obravnave, pri čemer ni dovolj upoštevati razlike med gimnazijo in strokovno šolo, ampak je potrebna diferenciacija tudi znotraj posameznega tipa šolanja.

3.4.2 Razumevanje nejasnega, odprtega mesta v zgodbi

Zanimalo nas je, kako anketiranci vključujejo v svoje miselne sheme dogodke, ki jih zgodbe ne pojasnijo, saj je za vse tri izbrane zgodbe značilno, da v odločilnem trenutku pustijo bralca samega: v zgodbi *Nič takšnega* nepojasnjeno izgineta hiša in sosed, pri zgodbi *Rai* bralec ne dobi nobenega dokaza, ki bi mu pomagal pri odločitvi, ali je moški res varal žensko, v zgodbi *Ob oknu* pa ostane neznana usoda avtobusa in oseb v njem. V nadaljevanju si pogledimo najpogostejše možne razlage nejasnih mest, ki so jih anketiranci tvorili samostojno.

Pri zgodbi *Nič takšnega* smo anketirance povprašali, naj razložijo, kaj se je zgodilo s sosedovo hišo. Njihove odgovore je možno razvrstiti v dve skupini: skoraj polovica anketirancev (89) je razlago iskala v samem besedilu in je tako zapisala, da se je hiša s sosedom vred spremenila v prah, medtem ko je 79 anketirancev iskalo razloge drugje, največkrat v različnih vrstah eksplozij, v požarih, višjih silah, umorih, za nekatere pa je bila hiša samo plod junakove domišljije. Dvanajst anketirancev je zapisalo, da odgovora ne poznajo.

Za zgodbo *Rai* je poglobitnega pomena bralčeva odločitev, kateri osebi v zgodbi bo verjel, moškemu ali ženski, pri čemer pripovedovalec zastopa moško resnico, a hkrati ne zanika niti ženske. Na vprašanje, kje in kako je moški preživel noč, 75 anketirancev odgovarja, da je hodil po gozdu in poslušal alžirski rai, ti anketiranci torej zaupajo pripovedovalčevi verziji in razlago iščejo v besedilu. 53 anketirancev meni, da je noč preživel pri drugi ženski, in s tem podpirajo videnje dogodkov s strani ženske, ki je prepričana, da jo moški vara. 22 anketirancev pa dopušča obe možnosti, in sicer da je bil ali pri ljubici ali pa se je sprehajal po gozdu. 14 anketirancev ne ve odgovora, 16 pa jih

navaja še druge različne možnosti, kot npr. da je bil doma, da se je vozil z avtobusom, da je bil v svojem svetu, da je bil pijan ipd., a vse izhajajo iz prepričanja, da je noč preživel sam.

Na vprašanje, kaj se zgodi z učiteljico in šoferjem iz zgodbe *Ob oknu*, so odgovori manj enotni. Odgovore 42 anketirancev bi lahko združili v skupen odgovor, da obe glavni osebi na koncu umreta, a tudi znotraj teh so razlike, saj so eni v to prepričani, drugim se zdi takšna rešitev verjetna, za tretje možna, eni navajajo, da umreta zaradi nesreče, drugi menijo, da se avtobus zaleti, tretji razloga smrti ne pojasnijo. 30 anketirancev ostaja pri informacijah iz besedila ter navajajo, da učiteljica najde sedež, šofer drvi, oba pa uživata v hitri vožnji. Kar 68 odgovorov predvideva še druge, zelo različne možnosti, kot npr. da uresniči svoje sanje, se izgubita v svojem svetu, želita spremeniti svoj vsakdan, se zaljubita ipd., redkejši, a hkrati bolj nenavadni predlogi pa so, da se jima zmeša, da ju prevzame nadnaravna moč, da imata na avtobusu spolni odnos, da je šofer odpuščen ... Kar 40 anketirancev odgovora ne ve. Vse to kaže, da je tretja zgodba za bralce najbolj odprta in zapletena, saj so tu odgovori najbolj razpršeni, od vseh treh zgodb je pri tej največ odgovorov tipa *ne vem*, to pa se ujema tudi z njihovo samooceno in razbiranjem sporočila, ki sta bila prikazana v prejšnjih podpoglavjih. Največ negativnih odgovorov pa je bilo pri vseh treh zgodbah v skupini SSŠ.

Pri razlagi nejasnega, dvoumnega mesta v zgodbi se je pokazalo, da konkretizacija dela nastaja iz bralčevih subjektivnih doživetij pri branju, zato niti dve konkretizaciji nista povsem enaki, so pa vse omejene z notranjo strukturo dela in niso poljubne, zato pri posamezni zgodbi obstaja sicer več razlag, a se v podobni obliki ponovijo v vseh skupinah. Bralci pri zgodbi *Rai* predvidevajo več možnosti, kje je moški preživel noč, lahko se je sprehajal po gozdu, bil pri drugi ženski, predpostavljajo celo obe možnosti in še nekatere druge, vendar pa so vse razlage možne na podlagi prebranega besedila, nihče npr. ne napiše, da je noč preživel v puščavi. V zgodbi *Nič takšnega* nihče ne predpostavlja, da je hiša izginila npr. zaradi poplav, tudi šofer in učiteljica iz zgodbe *Ob oknu* v nobenem primeru npr. ne postaneta plen ugrabiteljev, so pa možni tako nasprotni odgovori, kot so, da obe osebi umreta ter na drugi strani, da se zaljubita ali celo poročita. Vsi odgovori anketirancev so na podlagi prebranega besedila možni, res pa je, da so nekateri teksti strukturno manj omejeni in zato omogočajo več možnih odgovorov kot drugi. Med izbranimi tremi zgodbami se je za pomensko najbolj odprto izkazala zgodba *Ob oknu*, tu so anketiranci navedli največ različnih možnosti, bilo pa je tudi največ odgovorov tipa *ne vem*. Opazili smo, da veliko bralcev nima razvite strategije branja nekega odprtega dela, ki ne da dokončnega odgovora, ampak ob koncu vzpostavi množstvo resnic, zato jih je ta nedoločenost begala, nekateri so spraševali, kaj se je npr. v resnici zgodilo z avtobusom, kje je moški v resnici preživel noč ali kaj se je v resnici zgodilo s hišo.¹² Res pa je, da so bili pri vseh skupinah bralci, ki razlage iščejo v besedilu, in bralci, ki razlage tvorijo bolj na podlagi svojih besedilnih svetov, zato ne moremo reči, da je v eno skupino več takšnih in manj drugačnih bralcev, saj se pri

¹² V takšnih primerih je včasih bralcu v pomoč poznavanje avtorjevega širšega opusa. Če bi npr. anketiranci poznali Klečevo avtopoetiko, bi izginotje hiše sprejeli znotraj njegovega pisateljskega opusa kot vdor fantastičnih elementov, ki je tipičen za njegove kratke zgodbe.

naslednji zgodbi to obrne. Tako npr. ne najdemo razlage, zakaj je največ anketirancev, ki pri zgodbi *Rai* menijo, da je moški varal žensko, iz skupin FF1, GM in SSŠ, saj gre za zelo različne skupine, tako po starosti in literarnem znanju, kot stopnji šolanja in spolni sestavi skupine. To ponovno kaže, da razumevanje besedila in dogodkov v njem izhaja tudi iz osebnih prepričanj in posameznikovega doživljajskega sveta, na katerega ne vpliva toliko stopnja šolanja ali literarno znanje, temveč bolj osebne izkušnje v podobni situaciji iz resničnega sveta (npr. bralci, ki imajo za sabo kakšna ponesrečena razmerja ali so bili sami prevarani, bodo po vsej verjetnosti prej verjeli ženski varianti zgodbe *Rai*) ter medbesedilne izkušnje podobnih koncev iz prebranih knjig ali filmskih zgodb (npr. v razlagi, da se Valerija in šofer na koncu zgodbe *Ob oknu* zaljubita ali celo poročita, prepoznavamo vzorce trivialne literature; v širokem spektru eksplozivnih sredstev, umorih in nadzemeljskih bitij pri zgodbi *Nič takšnega* pa možne rešitve iz akcijskih in znanstvenofantastičnih filmov ...). Prav takšna nejasna mesta, ki ostanejo neizrečena in se realizirajo šele v bralčevi domišljiji, omogočajo prilagajanje teksta izkustvu posameznega bralca, zato si anketiranci niso različno razlagali le nejasnih mest, temveč posledično tudi sporočila zgodb.

3.4.3 Sporočilo zgodb

Po koncu branja vsake zgodbe so anketiranci samostojno napisali, kaj je po njihovem mnenju sporočilo, ideja, poanta, pomen posamezne zgodbe. Vseh 180 odgovorov smo skušali razvrstiti glede na najpogostejše možnosti, da bi ugotovili, kakšno sporočilno vrednost imajo navedene zgodbe za izbrano skupino bralcev. Odgovori kažejo, da je pomen zgodb izredno širok, da gre za odprta besedila, ki jih bralci opazujejo z različnih gledišč ter so pri tem različno pozorni na posamezne plasti besedila. Glede na to, kaj je bilo za posameznega bralca najpomembnejše, kaj se mu je najbolj vtisnilo v spomin, bralec oblikuje tudi sporočilo zgodbe. Odgovori, nastali na podlagi branja istih zgodb, so zelo različni tudi znotraj skupine, je pa nekaj odgovorov, ki se pojavljajo pogosteje in v vseh skupinah. O tem, da se spreminja število odgovorov tipa ne vem glede na zahtevnost šolanja ter da je največ takšnih odgovorov na SSŠ, smo že pisali. Spodaj navedeni odgovori so najpogostejši predvsem v skupinah FF4, FF1 in ŠKG, medtem ko so v preostalih skupinah odgovori še bolj razpršeni in bi jih večina sodila v rubriko drugo. Relativno malo bralcev pa meni, da zgodbe nimajo sporočila, takšnih je bilo v seštevku vseh treh zgodb le 18 odgovorov, kar predstavlja 3,3 odstotka.

Najpogostejša sporočila zgodbe *Nič takšnega* lahko razvrstimo v tri skupine: (1) v življenju se ne spleča vznemirjati, saj se stvari uredijo tudi brez našega posredovanja, (2) vse je samoumevno, nič nas več ne preseneča, nezainteresiranost do sveta ter (3) problem varanja, nezvestobe, ljubosumja in hladnih medčloveških odnosov. Za zgodbo *Rai* je v vseh skupinah največ bralcev napisalo, da prikazuje zapletene odnose med moškim in žensko ter nam sporoča, da se med seboj ne znamo več poslušati in se premalo pogovarjamo, drugi najpogostejši odgovor pa je bil, da zgodba kaže enoličnost življenja, naveličanost in nesmiselno ponavljanje. Zgodba *Ob oknu* nam sporoča: (1) da je treba pobegniti iz vsakdanjosti, ker monotonost človeka ubija, zato so potrebne

spremembe, (2) zgodba prikazuje osamljenost in odtujenost ljudi, kjer se vsak zanima le še zase ter (3) da je treba uresničiti svoje sanje, hrepenenja in želje, saj je sreča v majhnih stvareh. Čeprav so navedeni odgovori pogostejši, je pri vseh treh zgodbah obstaja veliko sporočil, ki jih ne moremo uvrstiti v navedene skupine, pri čemer so nekateri preostali odgovori podobni navedenim, a s poudarkom na drugem mestu, nekaj odgovorov je precej drugačnih, tudi zelo zabavnih in duhovitih, so pa tudi primeri, ko bralci na podlagi istega besedila izoblikujejo diametralno nasprotna sporočila: tako npr. bralec iz FF1 napiše, da zgodba *Nič takšnega* sporoča, da je vse po starem, pa naj se zgodi karkoli, drugi bralec iz iste skupine pa, da lahko človek, če želi, veliko spremeni. Precejšnja razlika se kaže tudi v doživljanju zgodb, saj so te za nekatere bralce humorne, za druge pa izrazito tragične. Bralci pa so bili pri interpretaciji treh večpomenskih zgodb običajno pozorni predvsem na eno dimenzijo dela: npr. v zgodbi *Ob oknu* so nekateri izpostavili socialni vidik, in sicer problem odtujenosti v sodobnem svetu, spet drugi pa so dali prednost željam posameznika, ki se kažejo v hrepenenju in sanjah, vsakokrat pa pride do izraza tisti pomen, ki je bistven za posameznika. To pa je še en dokaz, ki podpira Krügerjevo misel, da vse, kar najdemo v besedilu, najdemo v luči svojih prepričanj, pogledov in potreb, zato je pri vsakem besedilu najpomembnejše osebno odkritje (Krüger 1996: 95).

4 Sklep

Dobljeni rezultati kažejo na številne razlike v bralni publiki, ki so opazne tako na ravni književnih interesov kot tudi čustveno-motivacijskih dejavnikov, vrednostnih sodb ter razumevanja in interpretacije, pri čemer rezultati kažejo, da so vse našete ravni v soodvisnosti. Poenostavljeno povedano to pomeni, da imajo bralci, ki nimajo interesa za ukvarjanje z literarnimi besedili ali pa je njihov interes majhen, tudi slabši odnos do branja, njihove vrednostne sodbe so površinske in pogosto povezane z neliterarnimi kategorijami, njihovo razumevanje je slabše, pri interpretaciji pogosto niso sposobni vključiti informacij iz besedila v svoje miselne sheme, kar posledično privede do občutka neuspešnosti oziroma nezmožnosti za delo z besedili. Obratno imajo anketiranci z visoko stopnjo motivacije tudi dober odnos do branja, kar se kaže v velikem številu prebranih knjig, bogate medbesedilne izkušnje pa jim pomagajo pri razumevanju in zaznavanju najrazličnejših ravni besedila. Raziskava je pokazala, kaj bralci opazijo ob prvem, spontanem branju nekega besedila, kakšna so njihova literarna doživetja ob branju, iz katere perspektive pristopajo k besedilu, na kakšen način vključujejo informacije iz besedila v svoje že obstoječe miselne sheme ..., vse to pa je osnova za vsakršno nadaljnje ukvarjanje z besedilom. Izkazalo se je, da več ko bralci vedo, več najdejo v besedilu, so bolj dovzetni za njegove različne ravni, opazijo več literarnih elementov, imajo več povedati o besedilu, kar se kaže v obsežnosti odgovorov, njihove predstave na podlagi besedila so bolj kompleksne, saj poteka njihovo branje globlje v besedilo. Pestrost besedilnih svetov, ki nastanejo na podlagi branja istih besedil, dokazuje, da je branje v veliki meri odvisno od književnega znanja (poznavanja poetike določenega obdobja, bralnih strategij in orodij v obliki literarnoteoretičnih pojmov, medbesedilne

izkušnje ...), stopnje zahtevnosti šolanja (posledično naravne inteligence, jezikovnega znanja, splošnega vedenja o svetu ...) in subjektivnih lastnosti posameznega bralca (njegovih pričakovanj, želja, osebnih izkušenj, značajskih lastnosti, vrednostnega sistema ...), zato imajo dobljeni rezultati tudi aplikativno vrednost za šolsko prakso. Namen raziskave je bil predvsem poizkus raziskovanja konkretnega odziva različnih bralcev na branje istih besedil, zato tudi prikazani rezultati veljajo za izbrani vzorec, medtem ko moramo biti pri nadaljnjih posplošitvah previdni, saj bi šele dodatne raziskave, ki bi se lotevale vsakega vprašanja posebej, potrdile pravilnost takšnih sklepov. Nedvomno pa je raziskava pokazala na obstoj razlik med vsemi naštetimi skupinami anketirancev na različnih ravneh besedilne obravnave, največje razlike med primerjanimi skupinami so se pokazale znotraj gimnazijskih skupin, to je med anketiranci ŠKG in GM, znotraj strokovnih srednjih šol, to je med SEŠ in SSŠ, ter med gimnazijama in strokovnima šolama, medtem ko so razlike med skupinami bralcev FF4 in FF1, pa tudi ŠKG precej manjše.

Glavni problem, zakaj je v zvezi z branjem še vedno toliko nerazrešenih vprašanj, pa leži po eni strani v kompleksnosti in zapletenosti bralnega fenomena, pri katerem je skoraj nemogoče omejiti raziskovanje na en sam dejavnik, po drugi strani pa vidimo eno poglavitnih težav tudi v sami metodologiji raziskovanja, saj je izredno težko raziskovati branje, ne da bi pri tem z načinom raziskovanja in izbranim inštrumentarijem posegali v bralčev spontani bralni proces, mu z zastavljenimi vprašanji sugerirali razumevanje, pritegnili njegovo pozornost na posamezni element ali ga kako drugače usmerjali.

Ob koncu se lahko vprašamo, kdo je torej bralec. Odgovor ni enoumen, saj status bralca variira v odvisnosti od teorije in individualne orientiranosti posameznega raziskovalca, vendar pa velja, da so bralci vedno konkretni, družbeno in zgodovinsko določeni in ne idealni bralci, ki berejo pravilno.

LITERATURA IN VIRI

- BEACH, Richard, APPLEMAN, Deborah, DORSEY, Sharon, 1994: Adolescents' uses of intertextual links to understand literature. Ruddel, Robert B., Rapp Ruddel, Martha, Singer, Harry (ur.), *Theoretical models and processes of reading*. International Reading Association. 695–714.
- BLATNIK, Andrej, 1990: *Menjave kož*. Ljubljana: Emonica.
- BORTOLUSSI, Marisa, DIXON, Peter (1996): The effects of formal training on literary reception. *Poetics* 23. 471–487.
- DORFMAN, Marcy H., 1996: Evaluating the interpretive community: Evidence from expert and novice readers. *Poetics* 23. 453–470.
- ECO, Umberto, 1979: *The Role of the Reader*. Indiana University Press.
- FISH, Stanley, 1986: Obavještavajuči Variorum. Beker, Miroslav (ur.), *Suvremene književne teorije*. Zagreb: SLN. 288–299.
- GROSMAN, Meta, 1989: *Bralec in književnost*. Ljubljana: DZS.
- ISER, Wolfgang, 1978: Apelativna struktura tekstova. Maricki, Dušanka (ur.), *Teorija recepcije u nauci o književnosti*. Beograd: Nolit. 94–115.
- JAUSS, Hans Robert, 1986: Povijest književnosti kao izazov znanosti o književnosti. Beker, Miroslav (ur.), *Suvremene književne teorije*. Zagreb: SLN. 253–272.
- JUVAN, Marko, 2000a: *Intertekstualnost*. Ljubljana: DZS (Literarni leksikon 45).
- 2000b: *Vezi besedila*. Ljubljana: Literarno-umetniško društvo Literatura.

- KLEČ, Milan, 1987: *Lasje*. Ljubljana: Partizanska knjiga.
- KOS, Janko, 1995: Vrste, zvrsti in tipi postmodernistične literature. *SR* 43/2. 139–155.
- KRÜGER, Michael, 1996: Knjiga in bralci. *Nova revija* 167. 90–95.
- MUŽIČ, Vladimir, 1977: *Metodologija pedagoškega istraživanja*. Sarajevo: Svjetlost.
- PEER, Willie van, 1992: Literary theory and reader response. Nardocchio, Elaine F. (ur.), *Reader Response to Literature. The Empirical Dimension*. Berlin, New York: Mouton de Gruyter. 137–152.
- PEČJAK, Sonja, 1999: *Osnove psihologije branja. Spiralni model kot oblika razvijanja bralnih sposobnosti učencev*. Ljubljana: Znanstveni inštitut FF.
- SCHMIDT, Siegfried J., 1997: The empirical study of literature: Why and why not? TÖTÖSY DE ZEPETNEK, Steven; SYWENKY, Irene (ur.), *The systematic and empirical approach to literature and culture as theory and application*. University of Alberta & Siegen University. 137–153.
- SULEIMAN, Susan, R., CROSMAN, Inge (ur.), 1980: *The Reader in the Text. Essays on Audience and Interpretation*. Princeton University Press.
- ŠUŠULIĆ, Aleksa, 1989: *Kdo mori bajke in druge zgodbe*. Ljubljana: Aleph.
- VIK, Tomo, 1991: *Postmoderna in »mlada slovenska proza«*. Maribor: Obzorja (Zbirka Znamenja, 110).
- 1998: Čas kratke zgodbe. *Čas kratke zgodbe: antologija slovenske kratke zgodbe*. Ljubljana: Študentska založba (zbirka Beletina). 289–341.
- 1999: *Moderne metode literarne vede*. Ljubljana: Filozofska fakulteta, Oddelek za primerjalno književnost in literarno teorijo.

SUMMARY

Although all trends of literary theory consider the reader as part of literary criticism, (s)he becomes the central category in research only at the end of 1960's, with the development of receptional aesthetics and theory of reader response. They begin to question the autonomy and self-sufficiency of literary work and they assign to the reader an active role in the formation of the literary meaning. The results of the empirical study that included 180 participants—two groups of college students of Slavic languages and literatures, two groups of college-bound high-school students, and two groups of technical-high-school students—indicate the existence of specific differences in the reception of three short post-modern stories: *Nič takšnega* by Milan Kleč, *Rai* by Andrej Blatnik, and *Ob oknu* by Aleksa Šušulic. The six groups differ in their attitude and motivation for reading, literary interests, appeal of the stories, evaluative opinions, and understanding and interpretation; all these planes are related, and the recorded values decrease as the level of education decreases. The greatest differences were shown between the college-bound high-school groups, i.e., between the surveyed students of the Škofijska klasična gimnazija (The Diocesan Classical College Preparatory School) and the Gimnazija Moste (The Moste College Preparatory School), between technical high schools, i.e., between the surveyed students of the Srednja ekonomska šola (Business Technical School) and the Srednja strojna šola (Mechanical Engineering Technical School), and between the college-bound high school and technical-high-school groups, while the differences between freshmen and senior students of Slavic languages and literatures and the college-bound students from the Škofijska klasična gimnazija were much smaller. The study showed what readers notice on the first spontaneous reading of a text, what their literary experiences in reading are, from what perspective they approach the text, how they incorporate the information from the text in their existing cognitive patterns, all of which is the basis for any further involvement with the text. The analysis showed that the more the readers

know the more they find in the text, the more they are perceptive of its various layers, the more literary elements they notice, and the more they can tell about the text. This is evident from the comprehensiveness of their responses, while their images based on the text are more complex because of the depth of their reading. The results of the survey show variegated textual worlds, based on a reading of the same texts, and demonstrate that reading greatly depends on the literary knowledge (familiarity with the poetics of a certain period, reading strategies and tools in the form of literary-theoretical concepts, intertextual experience), level of education (and by extension, natural intelligence, linguistic knowledge, general knowledge about the world), and personal characteristics of each individual reader (his/her expectations, desires, personal experience, personality traits). Hence the results of this study have applicative value for educational practice.